

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTKU NIERUCHOMEGO NIE WPISANEGO DO REJESTRU ZABYTKÓW

3. Miejscowość

Szczecin

10002

1. Nazwa

Układ urbanistyczny dawnego miasta Dąbie

2. Czas powstania

przed 1260 r.

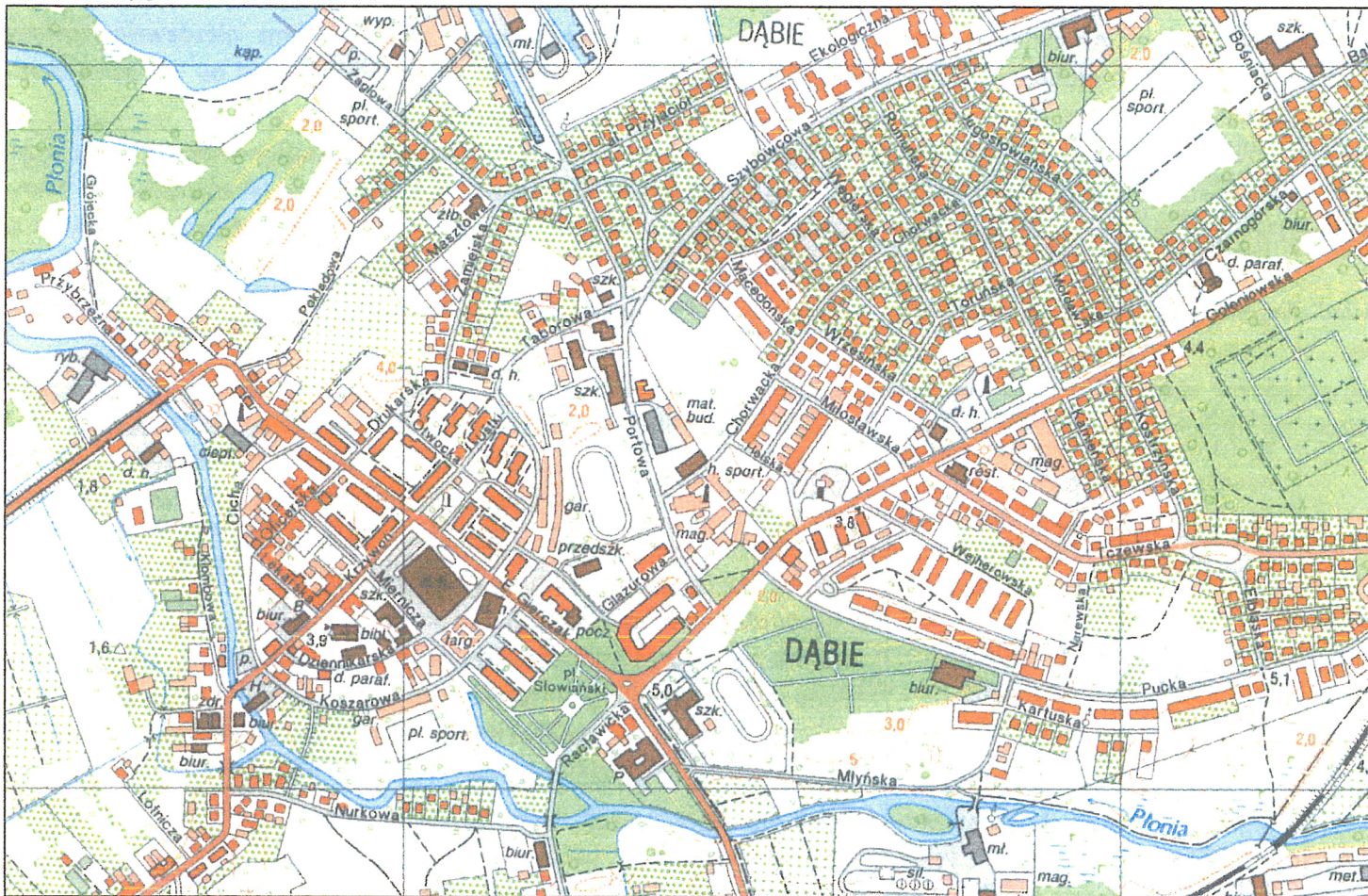
4. Adres

n.d.

nr ewidencyjny działki n.d.

nr księgi wieczystej n.d.

11. Materiały graficzne

Sytuacja, mapa topograficzna w skali 1:10 000

5. Przynależność administracyjna

województwo: zachodniopomorskie

powiat: Szczecin

gmina: Szczecin

6. Współrzędne geograficzne

53°23'42"N 14°39'54"E

7. Poprzednie nazwy miejscowości

Damm, Altdamm

8. Właściciel i jego adres

n.d.

9. Użytkownik i jego adres

n.d.

10. Formy ochrony

Zapisy w „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta”

1173 r. Osada istniejąca na terenie Dąbia nadana Cystersom z Kołbacza przez Wacława Świętobójca.
1176 – 1182 r. Przekopanie Małej Płoni.
1240 r. Istnieje młyn zbożowy na Małej Płoni
1249 r. Wzmianka o „Civitas Dombé”
1260 r. Pierwsza wzmianka o kościele.
1260 r. Dokument lokacyjny
1277 r. Początek budowy murów obronnych.
1346 r. Istnieje pełen obwód murów miejskich z trzema bramami: Szczecińską, Goleniowską i Młyńską oraz 32 baszty oraz furta wodna.
1540, 1592 r. Pożary miasta.
1600 r. Budowa renesansowego dworku myśliwskiego należącego do Książąt Pomorskich.
1630 r. Zajęcie miasta przez Szwedów.
1628, 1635, 1639 r. Pożary miasta.
1630 – 1647 r. Rozpoczęcie budowy nowożytnych fortyfikacji.
1660 r. Dwukrotny pożar miasta podczas oblężenia przez Brandenburczyków.
1679–1689 r. Odbudowa fortyfikacji przez Brandenburczyków
1684, 1696 r. Pożary.
1707 – 1709 r. Epidemia dżumy – znaczny spadek liczby ludności.
1720 r. Przejęcie b. zniszczonego miasta przez Prusy.
1725 r. Budowa nowego ratusza.
1756 – 1758 r. Wybuch wojny 7-letniej powoduje odbudowę fortyfikacji.
1784 r. Zasypanie średniowiecznych fos i niwelacja wałów.
1796 – 1805 r. Dąbie miastem garnizonowym infrastruktury twierdzy. Powstaje dodatkowy pierścień fortyfikacji – nowe raweliny i fosy.
1806 r. Miasto zdobyte przez Wojska Napoleońskie, Francuzi dalej rozbudowują twierdzę.
1813 r. Zdobycie przez wojska Rosyjskie i Pruskie. Miasto pod władaniem Prus odbudowuje się.
1872 – 1873 r. Rozbiórka fortyfikacji.
1945 – Zniszczenie miasta podczas zdobywania przez Armię Czerwoną.

Historia układu urbanistycznego

Miasto lokacyjne Dąbie powstało w miejscu wcześniejszej osady (wsi) należącej do Cystersów z Kołbacza. Znajdowała się ona w południowo – wschodniej części późniejszego miasta pomiędzy zakolem rzeki Płoni, a przekopanym kanałem, tzw. Małą Płonią (obecnie skanalizowanym ciekiem w ciągu ul. Mierniczej)). Powstały kanał służył napędzaniu młynów. Wewnątrz owalu wyznaczonego przez wody płynące znajdowała się zabudowa mieszkalna wraz z kościołem.

Kolejnym etapem w rozwoju Dąbia było wyznaczenie terenu na północ jako obszaru powstającego miasta lokacyjnego. Plan nowo powstałego miasta jest typowy dla miast pomorskich. Opiera się on na kształcie owalu, wewnątrz którego znajduje się regularna siatka prostokątnych ulic wyznaczających bloki zabudowy. Istniejącą wcześniej osadę włączono w obszar miasta. W rozplanowywaniu miasta występuje pewne odstępstwo od reguły, jakim było umieszczanie kościoła miejskiego w bloku przyrynkowym. W przypadku Dąbia podczas lokacji miasta istniał już kościół na terenie osady która, funkcjonowała przed nadaniem praw miejskich. Doprowadziło to do sytuacji, gdzie rynek z ratuszem znajdował się w północnej części miasta, a kościół w południowej. W regularnym układzie siatki ulic występuje odstępstwo w południowej części miasta w okolicach kościoła. Znajdują się tam dwie ulice powtarzające kształt muru miejskiego. Jest to ul. Koszarowa, która z całą pewnością była ulicą przymurną oraz ul. Dziennikarska, która powtarza kształt ulicy przymurnej. Może to być ślad po wcześniejszej osadzie lub co wydaje się być bardziej prawdopodobne jest to efekt powiększenia obszaru miasta już po lokacji.

Dąbie posiadało średniowieczne fortyfikacje, w skład których wchodziły trzy bramy: Szczecińska, Goleniowska i Młyńska, 32 baszty oraz furta wodna.

Ze względu na strategiczne położenie miasta do ostatniej ćwierci XIX wieku pozostawało ono zamknięte w pierścieniu najpierw średniowiecznych fortyfikacji, a następnie dwóch pierścieni nowożytnych dzieł obronnych. W trakcie funkcjonowania twierdzy, nie było możliwości powiększenia obszaru zabudowy. Dopiero likwidacja umocnień doprowadziła do powstania zabudowy przedmieść wzdłuż dróg prowadzących do miasta. Natomiast północ od średniowiecznego miasta powstała zabudowa willowa w duchu miasta ogrodu.

Zniszczenia wojenne w roku 1945 doprowadziły do poważnego zniszczenia miasta. Późniejsza odbudowa w dużym stopniu zatarała lokacyjny układ północnej części miasta. Nie bez znaczenia jest wprowadzenie przewymiarowanego układu komunikacyjnego przechodzącego przez centrum miasta.

Granice historycznego układu urbanistycznego

Średniowieczne miasto zamknięte w obwarowaniach miejskich ograniczało się do obecnych ulic: Koszarowej, Dziennikarskiej i Cichej. Integralnym elementem miasta był zespół średniowiecznych umocnień znajdujących się poza obwodem muru miejskiego.

W załączniku nr 1 pokazano przebieg granicy układu urbanistycznego

14. Kubatura n.d.	15. Powierzchnia użytkowa* n.d.	16. Przeznaczenie pierwotne n.d.	17. Użytkowanie obecne n.d.
<p>18. Stan zachowania</p> <p>Proces industrializacji zapoczątkowany w drugiej połowie XIX wieku oraz likwidacja twierdzy Dąbie doprowadziło do stopniowej zabudowy przedpoła oraz obszaru wzdłuż dróg prowadzących do miasta. Zatarło to granice końca miasta lokacyjnego. Jednak największe znaczenie historycznej tkanki miały miejsce w marcu 1945 podczas zdobywania miasta przez oddziały Armii Czerwonej. Jak wynika z powojennych zdjęć doszło wtedy do całościowego zniszczenia zabudowy w północnej części miasta. Zachowała się częściowo zabudowa wokół kościoła i on sam.</p> <p>Lata powojennej odbudowy nie sprzyjały procesowi zachowania historycznych walorów miasta. Większość historycznych kwartałów została zabudowana blokami wielorodzinnymi, które nie powtarzają historycznych linii pierzei. Rozebrano fragmenty muru obronnego w rejonie ul. Dziennikarskiej.</p> <p>Na obszarze Starego Miasta zachował się układ ulic, przy czym część z nich została poszerzona i utraciła historyczną nawierzchnię.</p> <p>Do zachowanych elementów należy dodać częściowo zachowany układ cieków wodnych wokół miasta będących pozostałością po fosach wchodzących w skład fortyfikacji.</p> <p>Obiekty w rejestrze zabytków znajdujące się na terenie Starego Miasta Dąbie:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kościół par. p.w. Wniebowzięcia NMP, pl. Kościelny 2, nr rej.: 162 z 28.08.1956 2. Fragment muru obronnego, ul. Cicha, 1, nr rej.: A-149 z 17.12.2003 3. Dworek (pałacyk myśliwski), ob. biblioteka, ul. Dziennikarska, nr rej.: 23 z 22.04.1955 		<p>19. Istniejące zagrożenia. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie.</p> <p>Pomimo znacznej destrukcji historycznej tkanki miasta istnieją przesłanki do podjęcia działań z zakresu ochrony zabytków.</p> <p>Zaleca się:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Objęciem ochroną poprzez wpis do Gminnej Ewidencji Zabytków terenu w obrębie średniowiecznych murów miejskich oraz niezdewaloryzowanych fragmentów przedpoła. Dotyczy to terenów: na zachód od ul. Cichej oraz na północny - zachód od ul. Dziennikarskiej. - W związku z zachowaniem reliktywów fortyfikacji nowożytnych w postaci częściowo czytelnej sieci cieków wodnych oraz potencjalnej możliwości odkrycia zabytków archeologicznych, pierścienia wokół średniowiecznego miasta obejmującego obszar fortyfikacji należy objąć strefą ograniczonej ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych. <p>Pozostałe postulaty ochrony dziedzictwa kulturowego powinny zostać odzwierciedlone w dokumentach planistycznych kształtujących formy użytkowania terenu dawnego miasta Dąbie. Powinny one dotyczyć:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zachowania skali zabudowy nawiązującej do historycznej zabudowy – dotyczy to w szczególności południowo – zachodniej części miasta. - Potraktowania kościoła jako dominanty architektonicznej i co za tym idzie zapewnić obszary ekspozycji i osie widokowe. - Zachowania historycznej siatki i szerokości ulic. - Zakazania zmian przebiegu historycznego układu cieków wodnych wokół miasta będących reliktem po zespole fos wchodzących w skład fortyfikacji nowożytnych. - Pozostawienie niezabudowanego pasa w rejonie dawnych fortyfikacji średniowiecznych – jako zaakcentowania granicy średniowiecznego układu urbanistycznego. <p>Proponowane strefy ochrony pokazano na załączniku nr 6</p>	

20. Akta archiwalne (rodzaj akt. numer i miejsce przechowywania)

21. Uwagi

Wz. 1859 C / 2020

22. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

23. Bibliografia (wybrana)

Alicja. Biranowska-Kurtz, Fortyfikacje średniowieczne i nowożytnie Dąbia, „Przegląd Zachodniopomorski” 1987, z. 3, s. 81.

Michał Rembas, Alicja Biranowska-Kurtz, Dąbie Prawobrzeże Wielkiego Szczecina, Szczecin 2010.

Dąbie poprzez wieki : materiały z sesji naukowej zorganizowanej 21 września 2010 roku z okazji 750. rocznicy lokacji Dąbia na prawie magdeburskim. Red. Radosław Gaziński i Krzysztof Marcinowski, Szczecin 2010.

Alicja Biranowska-Kurtz, Altdamm - Dąbie na starych widokówkach, Szczecin 2010.

Marek Łuczak, Dąbie Altdamm, Szczecin 2014.

24. Opracowanie karty ewidencyjnej (autor, data i podpis)

tekst: mgr Maciej Gibczyński 10.2019

plany, rysunki: mgr Maciej Gibczyński 10.2019

fotografie: mgr Maciej Gibczyński 10.2019

25. Źródła ikonograficzne (rodzaj, miejsce przechowywania)

Panorama z wydawnictwa Georga Brauna Civitates orbis terrarum... 1588.

Mapa Lubinusa 1610-1618.

Plany Dąbia w zbiorach Riksarkivet/Krigsarkive 1631, 1649, 1658.

M. Merian, Plan Dąbia w Topographia Electoratus Brandenburgici et Ducatus Pomeraniae, Frankfurt a.M. 1652.

Damms Stads Egor med des Stuthoff No 1 1693, tzw. Kataster Szwedzki.

Plan de la Forteresse de Damm et de ses environs [...], 1769.

Plan der Stadt und Festungswerke von Damm, 1786.

Gottlieb Samuel Pristaff, Panorama Dąbia przed i po wojnie trzydziestoletniej, 1732–1736.

E. Sanne, Widok Dąbia od strony Bramy Młyńskiej, 1844.

Plan Dąbia, 1914–1922.

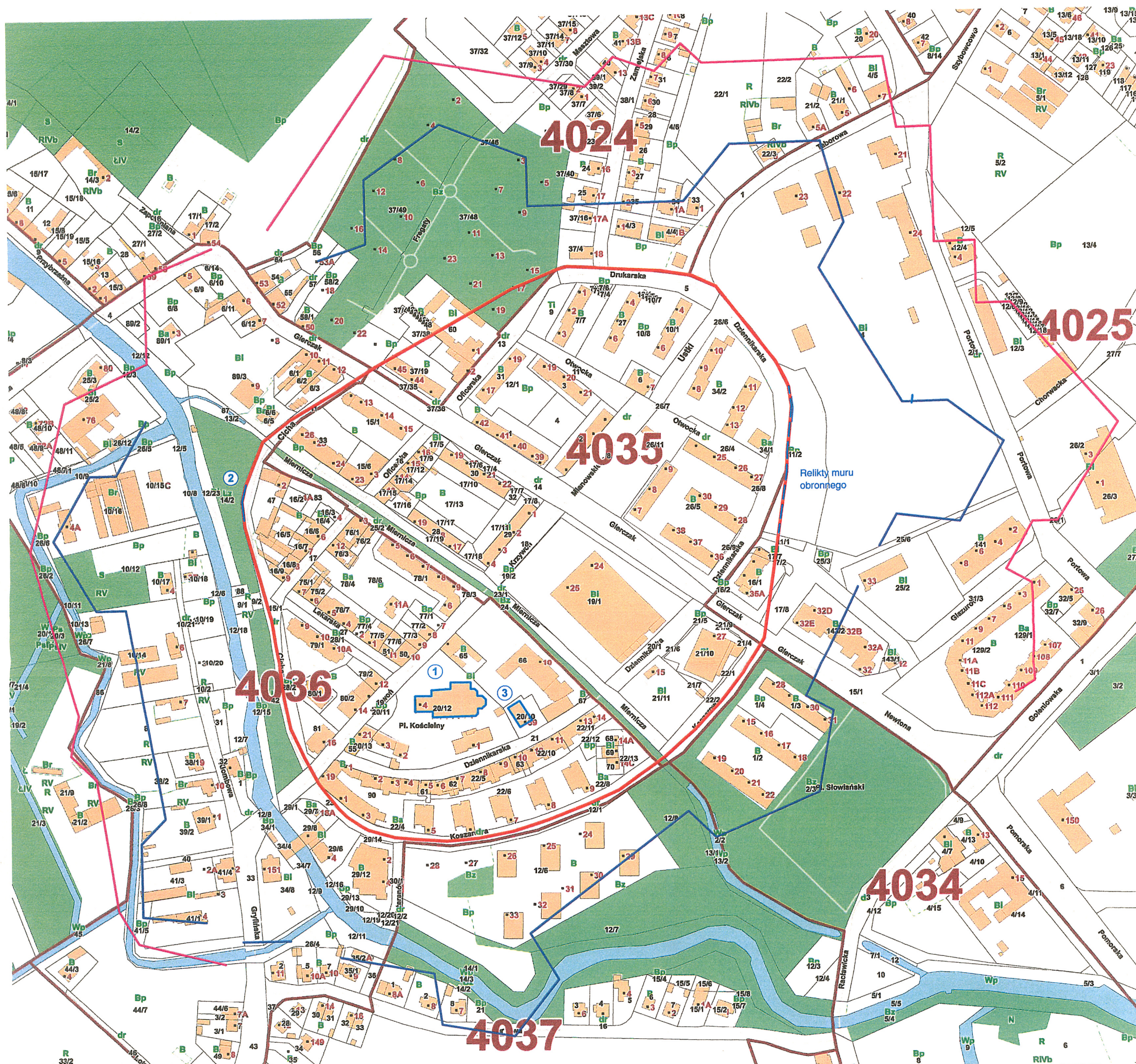
Plan Dąbia z lat 30-tych XX w.

26. Załączniki

6 wkładek szczegółowych

ZAŁĄCZNIK DO KARTY EWIDENCYJNEJ

1. Miejscowość	SZCZECIN DĄBIE	5. Obiekt (nazwa jak w karcie)	6. Zawartość wkładki:
2. Gmina	SZCZECIN	Układ urbanistyczny dawnego miasta Dąbie	Analiza historycznego układu urbanistycznego
3. Powiat	SZCZECIN		
4. Województwo	zachodniopomorskie		

Obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa zach-pomorskiego oznaczono cyframi. Wykaz obiektów znajdują się w rubryce nr 18 karty.

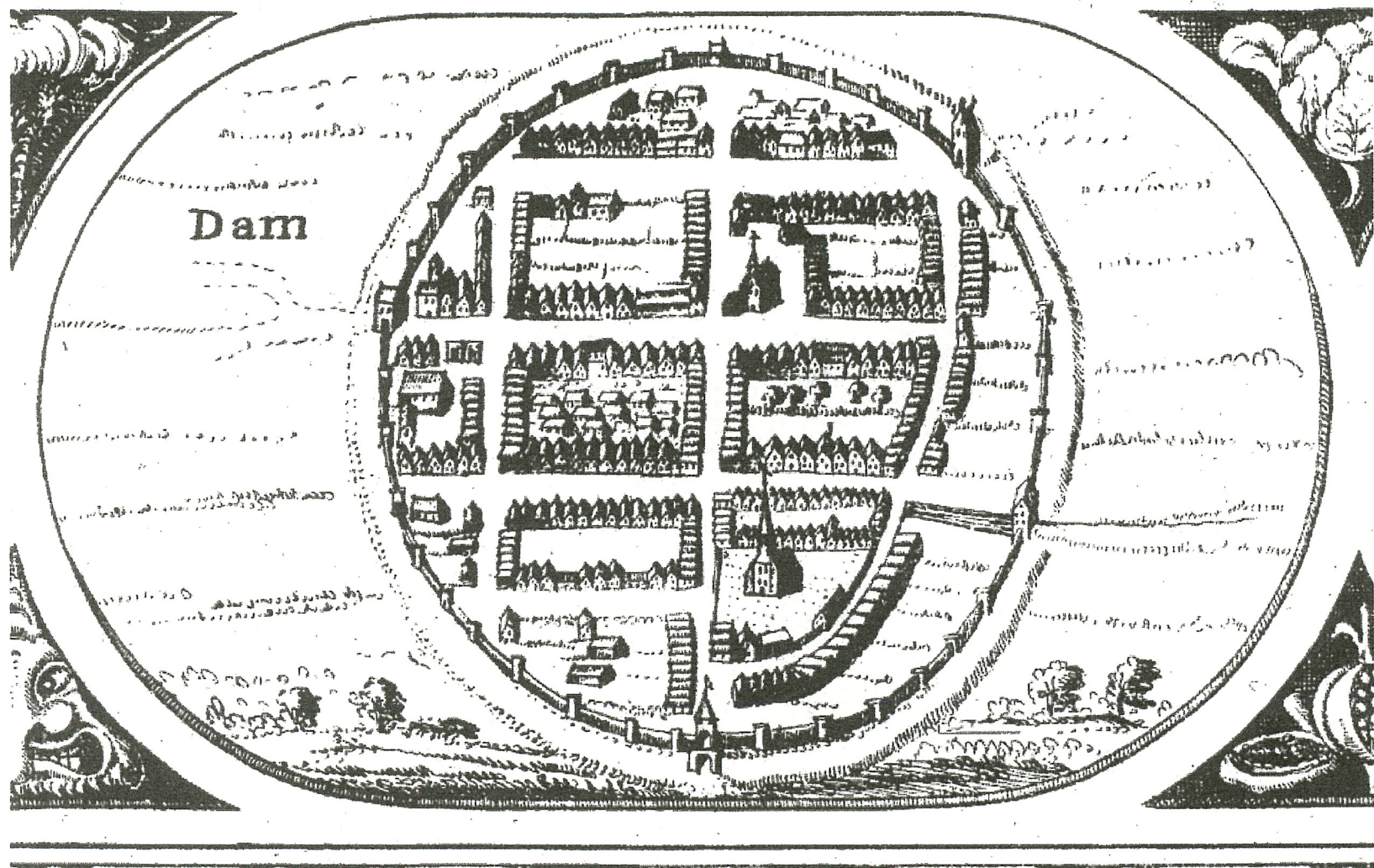

0 100m

SKALA 1:3000

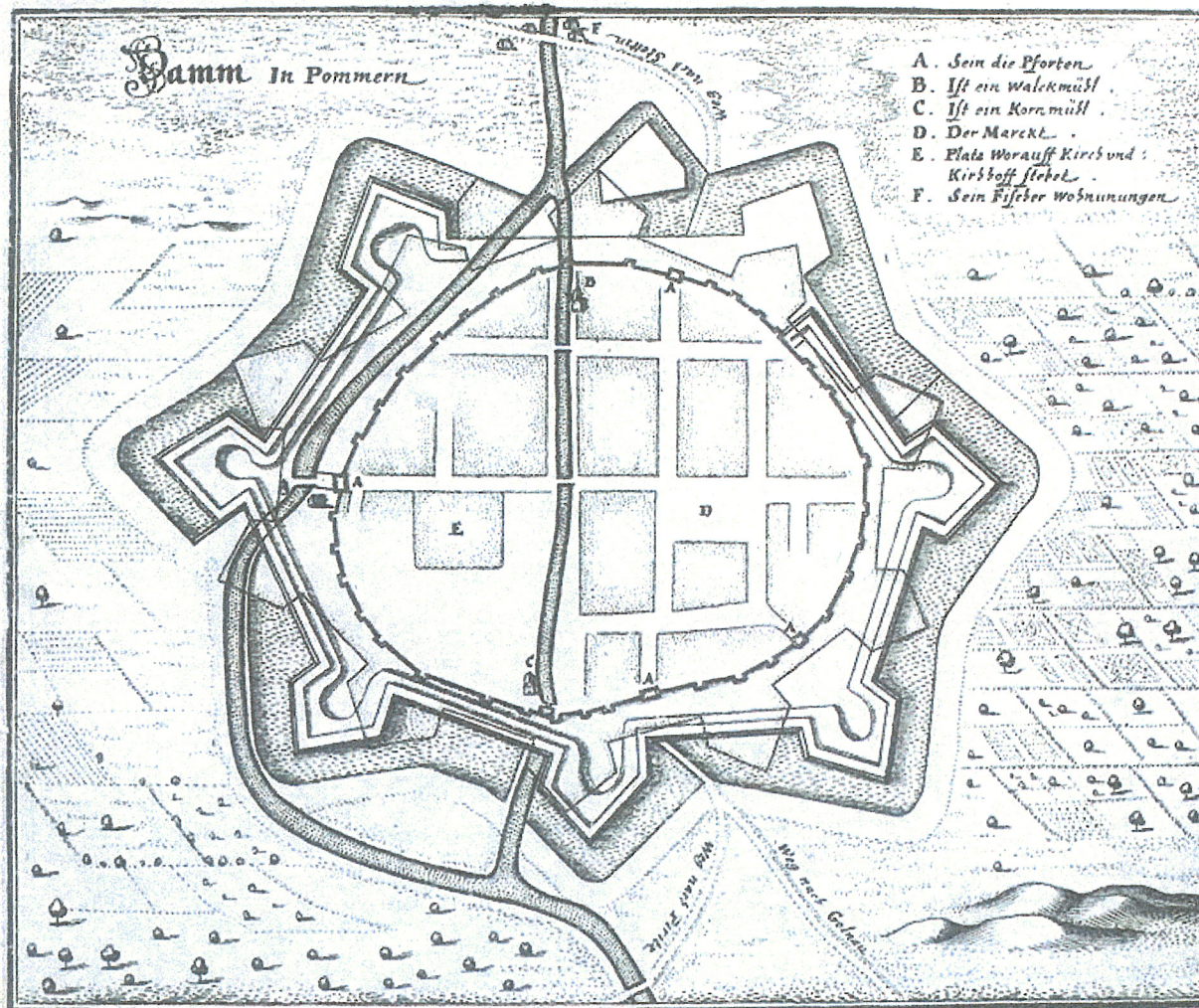
- Przebieg muru miejskiego
- Fortyfikacje nowożytne 1 fazy
- Fortyfikacje nowożytne 2 fazy
- Obiekty w rejestrze zabytków

1. Miejscowość Szczecin	5. Obiekt (nazwa jak w karcie) Układ urbanistyczny dawnego miasta Dąbie	6. Zawartość wkładki: Mapy historyczne Plan Dąbia z winiety Mapy Lubinusa 1610-1618
2. Gmina Szczecin		
3. Powiat Szczecin		
4. Województwo zachodniopomorskie		

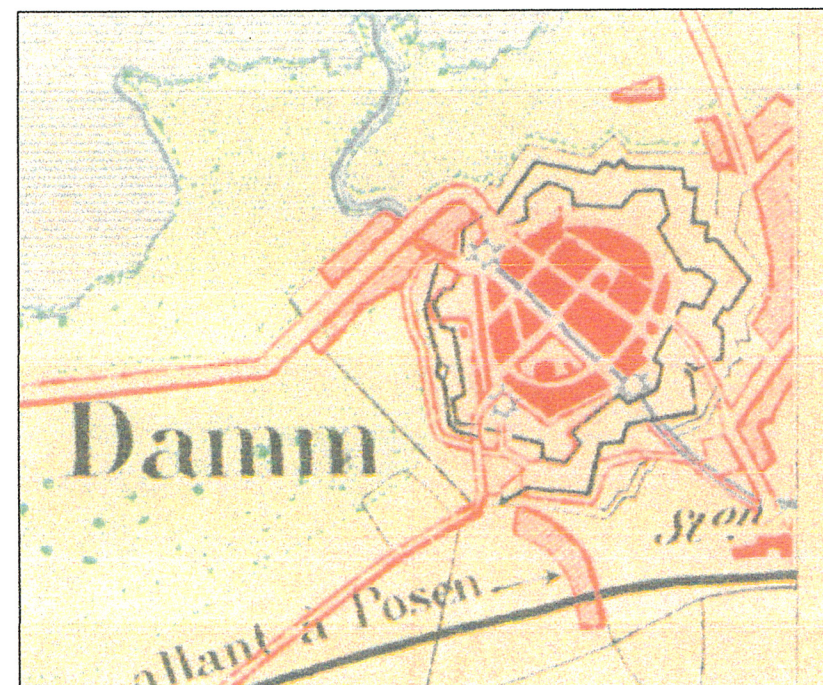
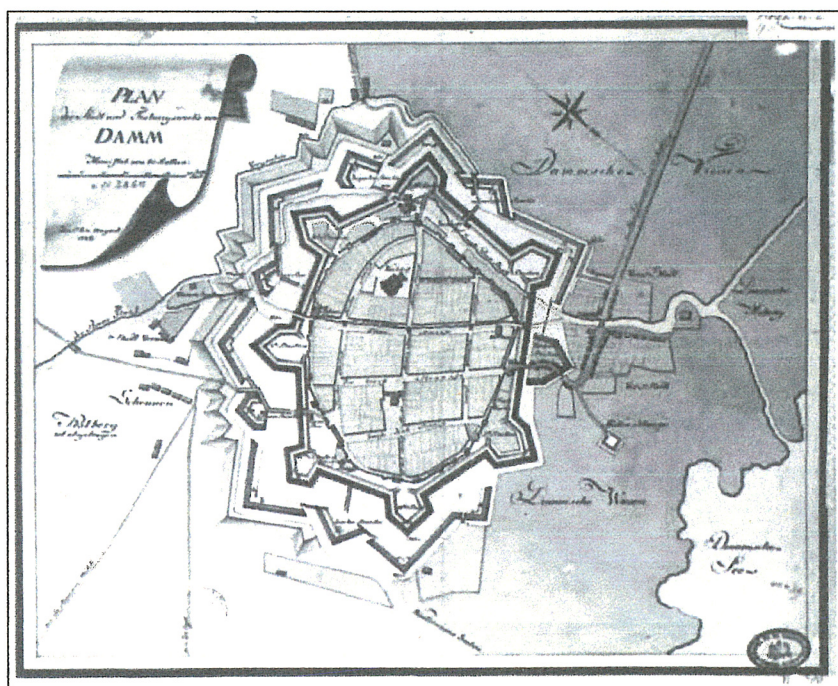

Opracowanie załącznika (data i podpis) mgr Maciej Gibczyński 10. 2019

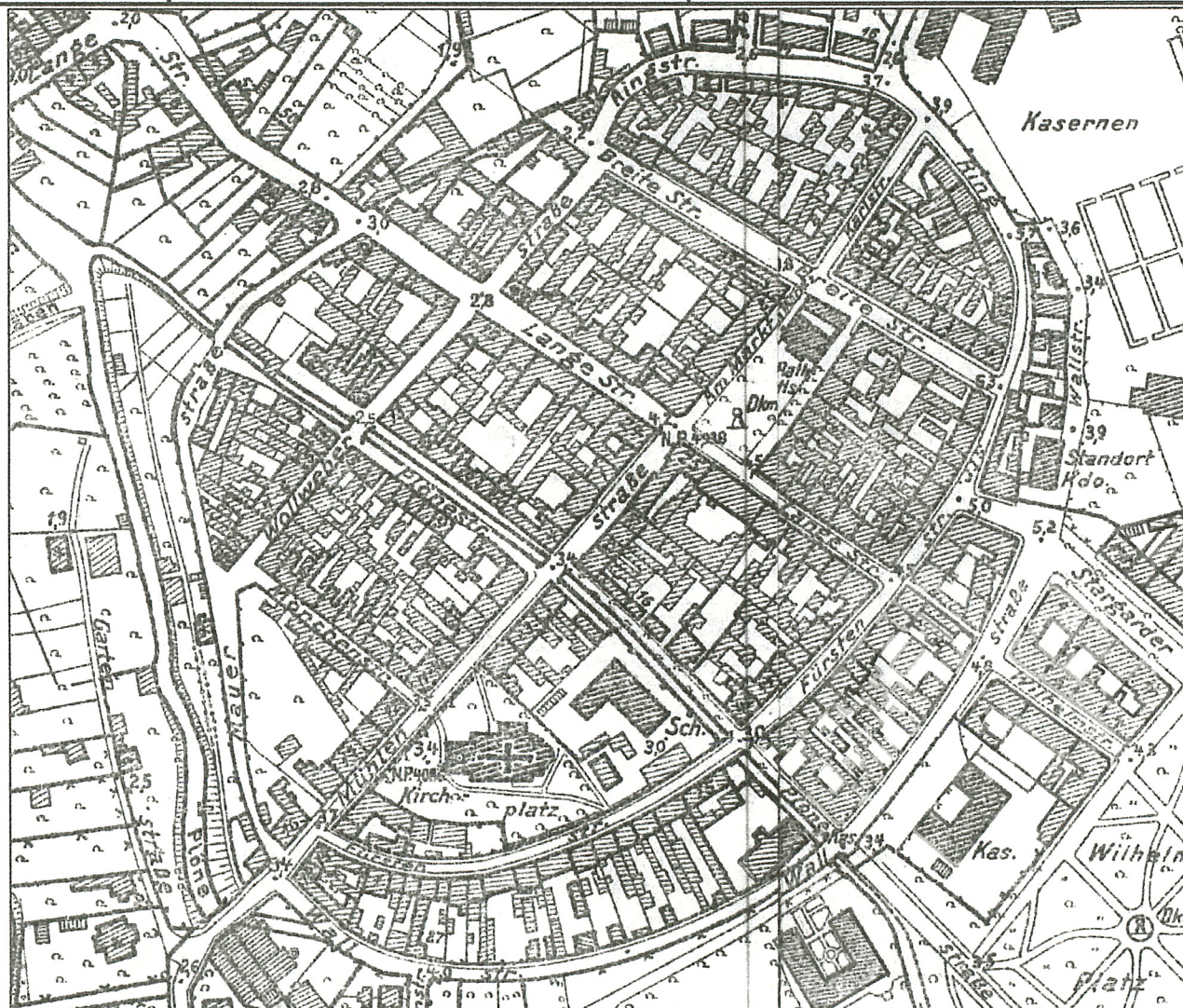
1. Miejscowość Szczecin	5. Obiekt (nazwa jak w karcie) Układ urbanistyczny dawnego miasta Dąbie	6. Zawartość wkładki: Mapy historyczne Matthäus Merian, Plan Dąbia [w:], M. Zeilera Topographia Electoratus Brandenburgici et Ducatus Pomeraniae, 1652 r.
2. Gmina Szczecin		
3. Powiat Szczecin		
4. Województwo zachodniopomorskie		

1. Miejscowość Szczecin	5. Obiekt (nazwa jak w karcie) Układ urbanistyczny dawnego miasta Dąbie	6. Zawartość wkładki: Mapy historyczne Plan der Stadt und Festungswerke von Damm, 1786 r., rękopis, oryg. DSB, Sx22242 (strona lewa załącznika). Stettin et ses environs par V.A. Malte-Brun 1888 r., Fragment planu pokazującego Dąbie (strona prawa załącznika).
2. Gmina Szczecin		
3. Powiat Szczecin		
4. Województwo zachodniopomorskie		

1. Miejscowość Szczecin	5. Obiekt (nazwa jak w karcie) Układ urbanistyczny dawnego miasta Dąbie	6. Zawartość wkładki: Mapy historyczne Mapa pt. Altdamm-West & Altdamm-Ost oryginał w skali 1:5000, rok 1930. Źródło: http://igrek.amzp.pl/11770725
2. Gmina Szczecin		
3. Powiat Szczecin		
4. Województwo zachodniopomorskie		

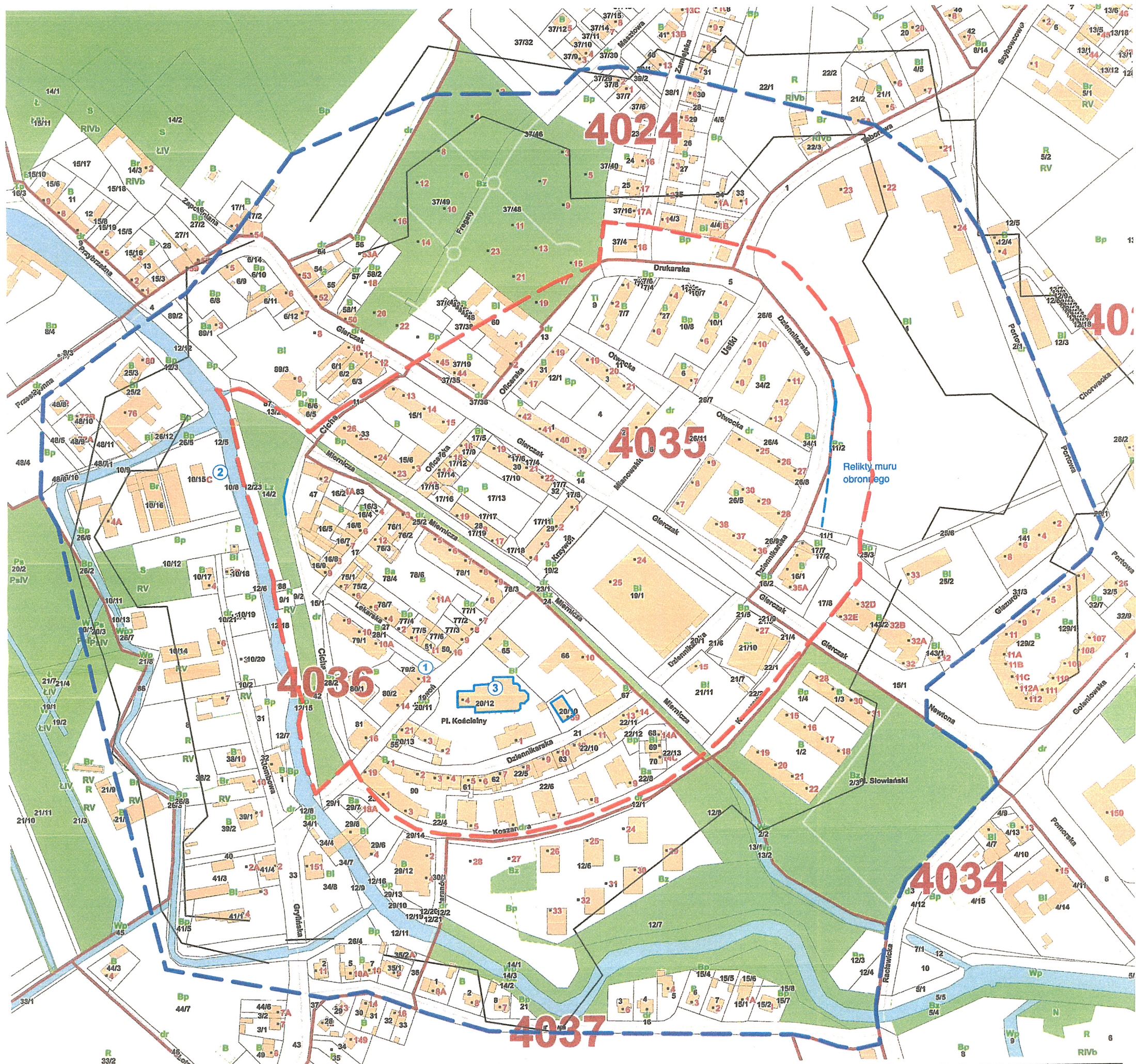

Opracowanie załącznika (data i podpis) mgr Maciej Gibczyński 10. 2019

1. Miejscowość **SZCZECIN DĄBIE**
2. Gmina **SZCZECIN**
3. Powiat **SZCZECIN**
4. Województwo **zachodniopomorskie**

5. Obiekt (nazwa jak w karcie)
**Układ urbanistyczny dawnego
miasta Dąbie**

6. Zawartość wkładki:
Strefy ochrony konserwatorskiej

Obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa zach-pomorskiego oznaczono cyframi. Wykaz obiektów znajdują się w rubryce nr 18 karty.

0 100m

SKALA 1:3000

- Obszar wpisu do Gminnej Ewidencji Zabytków
- Strefą ograniczonej ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych
- Obiekty w rejestrze zabytków
- Narys fortyfikacji nowożytnych